

УДК 343.137.4:340.132

О. М. Кричківський

ОБ'ЄКТ КОНКУРЕНЦІЇ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ

Постановка проблеми. Велика кількість визначень поняття конкуренції, що існує в спеціальній літературі, створює проблему співвідношення таких понять, як конкуренція норм, конкуренція статей, конкуренція законів, конкуренція складів злочинів, а також доцільність їх існування як таких — самостійних термінів, оскільки вони відображають сутність однієї і тієї ж дефініції.

Метою цієї статті є висвітлення основних підходів, які існують в теорії кримінального права щодо визначення об'єкта конкуренції, та їх детальний аналіз.

Стан дослідження. Найбільше уваги питанням, що пов'язані із об'єктом конкуренції, приділяли такі науковці, як В. О. Навроцький та І. В. Красницький. Окремі аспекти цієї проблематики розглядалися в роботах Є. В. Благова, О. К. Маріна, К. С. Хахуліної, В. Б. Шакіна та інших.

Виклад основних положень. Вищенаведена проблема зводиться до вирішення запитання: що виступає об'єктом конкуренції в кримінальному праві? На думку вчених-криміналістів, які досліджували це питання, таким об'єктом може бути норма права, стаття, нормативно-правовий припис, кримінально-правове положення, закон чи склад злочину. Можливі і інші підходи, але це основні, на які варто звернути увагу.

Прихильниками позиції, згідно із якою конкуренція виникає між складами злочинів, виступають А. С. Нікіфоров [18, с. 66, 67] та Т. А. Леснієвські-Костарева. Зокрема, Т. А. Леснієвські-Костарева зазначає, що конкуренція складів злочинів — це ситуація, коли один злочин підпадає під ознаки двох норм кримінального закону, які з різним ступенем узагальнення і різною повнотою описують вчинене, але застосуванню підлягає лише одна норма [24, с. 94]. Подібної позиції притримується В. М. Кудрявцев. Так, досліджуючи питання кваліфікації злочинів при конкуренції, автор розглядає проблему, пов'язану із встановленням відмінності між конкуруючими складами злочинів та суміжними складами. Проте вже в наступному абзаці роботи дослідник вживає термін не «конкуренція складів злочинів», а «конкуренція норм». Отже, як бачимо, В. М. Кудрявцев отожднює терміни «конкуренція норм» і «конкуренція складів злочинів» [12, с. 245, 246]. Однак справедливо такий підхід заперечується в кримінально-правовій літературі. Зокрема, В. Б. Шакін з цього приводу відзначає, що конкуренція за своєю суттю є проблемою, що має місце при застосуванні права, а якщо бути більш точним, то при застосуванні норм права, а не складів злочинів [28, с. 15]. К. С. Хахуліна з цього приводу приходиться до висновку, що самі склади злочинів застосовуватись не можуть, а застосуванню підлягають лише норми, що їх містять [27, с. 87]. Близьку до названих позицій займає і О. К. Марін. На думку автора, в конкуренції можуть знаходитися норми, які підлягають застосуванню, а не склади злочинів, які не застосову-

ються. Натомість останні, підкреслює вчений, є підставою кримінальної відповідальності і, відповідно, передумовою застосування кримінально-правової норми [15, с. 69].

Заперечуючи дану точку зору, відповідно до якої об'єктом конкуренції виступає склад злочину, В. О. Навроцький вказує, що склад злочину — це абстрактна модель посягання, ознаки якої закріплені в кримінальному законі. На думку вченого, склад кожного злочину також індивідуальний і відрізняється від інших складів принаймні однією ознакою. Тому склади злочинів, як зазначає автор, не можуть конкурувати, вони підлягають лише розмежуванню між собою [17, с. 388].

Доповнюючи вищенаведене, варто звернути увагу на твердження А. Г. Прохоренко. Досліджуючи питання співвідношення понять «злочин» та «склад злочину», автор приходять до висновку, що склад злочину є інструментом пізнання людської поведінки, бо саме через склад злочину описується не тільки злочинна поведінка винної особи, а й існує можливість сприйняття вчиненого діяння як злочину [20, с. 288].

Таким чином, склад злочину — це сукупність ознак, які характеризують певне діяння та за наявності яких воно визнається злочином. Тому склад злочину не можна вважати об'єктом конкуренції, оскільки він не застосовується у процесі правозастосування та виступає лише як абстрактна модель для злочинної поведінки.

Невдалим, на наш погляд, видається й інший підхід, відповідно до якого у відношення конкуренції між собою вступають цілі закони [2, с. 40; 6, с. 21; 22, с. 546, 547; 26, с. 267]. Ця позиція є неправильною з огляду на те, що закони в цілому конкурувати не можуть, оскільки в одному законі містяться декілька структурних елементів, які спрямовані на регулювання різних питань. А як відомо, при конкуренції її об'єкти спрямовані на врегулювання одного і того ж питання. Тому саме у зв'язку з цим конкурувати можуть лише окремі частини закону (а якщо бути більш точним, то їхній зміст), і, більше того, кримінальний закон лише один, адже згідно із ч. 1 ст. 3 КК України законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права, а для того, щоб стверджувати наявність конкуренції між законами, їх потрібно як мінімум два.

З позиції В. О. Навроцького, об'єктом конкуренції пропонується визнавати статті кримінального закону (їх частини, пункти). Саме щодо них, як зазначає автор, виникає проблема вибору — визначення того, яку із них застосувати до конкретного діяння [17, с. 388]. Підтримує такий підхід і О. П. Горпенюк [7, с. 10, 11].

Однак така позиція також видається не зовсім переконливою, оскільки у відношення конкуренції вступають не статті, а кримінально-правові норми. Такий підхід є загальноприйнятим як в теорії права, так і в науці кримінального права. Проте науковці, які притримуються такого підходу [1; 5; 9; 13, с. 121], в основному лише вказують на те, що існує конкуренція норм, не обґрунтову-

ючи, що вона виникає саме між нормами та не заперечуючи її неможливість виникнення між статтями, законами чи складами злочинів.

У зв'язку з тим, що В. О. Навроцький обґрунтовує свою позицію та заперечує інші, в тому числі і ту, згідно із якою конкурують між собою норми і якої притримуємось ми, пропонуємо розглянути її детальніше. Так, дослідник вважає, що кожна правова норма (як юридичний феномен, що виражає суть правила поведінки) індивідуальна і відрізняється від інших однією чи кількома ознаками. Тому діяння не може охоплюватися одночасно кількома нормами. Таке «охоплення», на думку автора, — результат недостатньо вдалого викладення норм в законі, використання в ньому термінів, які різні за об'ємом, допускають неоднозначне тлумачення, внаслідок чого виникає ілюзія тотожності кількох норм чи того, що діяння охоплюється одночасно двома чи більше нормами. Насправді ж кожне діяння, як зазначає вчений, може підпадати під ознаки лише однієї норми [17, с. 386, 387].

Проте вищенаведене підлягає спростуванню з огляду на наступне: родовим поняттям для конкуренції виступають нетипові ситуації правозастосування, де останні виникають у процесі правозастосування, тобто конкуренція як правове явище виникає між нормами права, а не між статтями, оскільки норма права є об'єктом правозастосування, а відповідно і об'єктом конкуренції.

Такий висновок підтверджується і тим, що норма права — це загальнообов'язкове правило, встановлене (санкціоноване) та забезпечене державою (державами) з метою регулювання, охорони та захисту суспільних відносин [14, с. 156], а стаття — це структурна частина тексту певного джерела права, що є словесно-документальною формою вираження норми права [14, с. 186]. Таким чином, ці два поняття співвідносяться між собою як філософські категорії «зміст» і «форма», де змістом є норма права, а формою — стаття. Тому очевидно, що форма конкурувати не може, а конкурує зміст, який встановлює правило поведінки, що регулює конкретні суспільні відносини. Стаття ж використовується лише для того, щоб застосування норм права було зрозумілим та доступним, оскільки не можливо собі сьогодні уявити ситуацію, коли в джерелі права, і в кримінальному законі в тому числі, не було б структурних елементів, де відсутність останніх ускладнило б, а то й унеможливило б правозастосування. Крім цього, стаття виступає лише як структурний елемент Кримінального кодексу України, а тому очевидно, що структурні елементи самі по собі між собою конкурувати не можуть.

Ще один аргумент, який пропонує В. О. Навроцький на підтвердження своєї позиції, є те, що кримінально-правова норма — це правило, викладене одночасно в статтях як Загальної, так і Особливої частини кримінального законодавства, а ознаки складу злочину закріплені в обох частинах КК. При цьому, як зазначає автор, положення Загальної частини поширюються на всі (за деякими виключеннями) статті Особливої частини КК [17, с. 287].

На нашу думку, для спростування цієї аргументації вдалим є твердження А. Г. Прохоренко про те, що злочин і склад злочину детермінують одне й те ж реальне явище, характеризуючи його як з зовнішньої сторони (злочин),

так і з внутрішньої сторони (склад злочину). Автор робить висновок, що вони співвідносяться між собою як форма і зміст [20, с. 288]. На підставі цього ми вважаємо, що склади злочинів, які викладені в статтях Особливої частини КК України, є самостійними кримінально-правовими нормами, так само як і конкретні положення Загальної частини КК, оскільки неможливо, щоб кожна норма Особливої частини КК включала в себе всі положення Загальної частини, тобто Загальна частина була б елементом кримінально-правової норми Особливої частини КК. Крім цього, ознаки складу злочину, які закріплені в Особливій частині КК, вже є самостійною нормою, а «злочин» виступає лише як парадигма, певна модель для всіх складів злочинів, тобто становить їхню форму. Тому злочин і склад злочину детермінують одне й те ж правове явище, але тільки з різних сторін. Підтверджується такий висновок і в теорії права. Так, О. Ф. Скаун для того, щоб пояснити такий феномен, згідно із яким норми Загальної частини, як правило, поширюються на норми Особливої частини, виділяє загальнозакріплені норми, або норми-начала. Це норми, що містять положення, які закріплюють первинні основи суспільного і державного ладу; в узагальненому вигляді виражають певні елементи регульованих відносин. Розвиток цього різновиду норм, як зазначає автор, пов'язаний з ростом законодавчої культури, законодавчих узагальнень, із «винесенням за дужки» деяких загальних моментів. До прикладу таких норм дослідник відносить норми загальної частини кримінального права, які вказують на певні однакові ознаки злочину, покарання, умови звільнення від покарання та ін. [22, с. 282, 283]. Подібне можна зустріти і в підручнику П. М. Рабіновича, де автор за роллю, призначенням у правотворчості розділяє норми на первинні і похідні (доповнюючі, конкретизуючі, деталізуючі) [21, с. 132]. І такими доповнюючими нормами якраз і виступають норми Загальної частини КК України.

Не заперечуючи підходу В. О. Навроцького за змістом, І. В. Красницький вважає його недосконалим за формою з таких міркувань. По-перше, при такому підході залишається відкритим питання про можливі варіанти конкуренції. Що з чим конкурує? Лише статті зі статтями, чи також з частинами і пунктами? Очевидно, що варіанти конкуренції можуть бути різноманітними. Конкурувати можуть і статті зі статтями (наприклад, між ст. 116 та ст. 118 КК України), частини зі статтями (ч. 1 ст. 115 КК України та ст. 117 КК України), пункти зі статтями (п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України та ст. 116 КК України і в той же час обоє конкурують з ч. 1 ст. 115 КК України). Конкурувати, як зазначає автор, безперечно, можуть і частини з частинами, причому як однієї, так і різних статей Особливої частини КК України. Однак не можуть конкурувати між собою, принаймні на сьогоднішній час, пункти статей Особливої частини. Такі на сьогодні є лише у ч. 2 ст. 115 КК України, а за загальним правилом, за наявності ознак декількох пунктів, передбачених ч. 2 ст. 115 КК України, у вину особі ставляться всі, і це відображається у формулі кримінально-правової кваліфікації.

По-друге, не завжди у ситуації конкуренції перебуває вся стаття, частина, пункт. Наприклад, у випадку вчинення вбивства жінки, яка завідомо для вин-

ного перебувала у стані вагітності у стані сильного душевного хвилювання, зі ст. 116 КК України конкурує не весь п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України, а лише та його частина, що стосується такої ознаки, як «вбивство жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності».

По-третє, дослідник стверджує, якщо прослідкувати позицію В. О. Навроцького до кінця, то вона дещо непослідовна. Одним з видів конкуренції вчений називає «конкуренцією статей, які передбачають загальну та спеціальну норму». З такого твердження І. В. Красницький робить декілька висновків. Найперше автор стверджує, що вся норма передбачається статтею Особливої частини КК України. Однак це не узгоджується, принаймні, з висловленою ним раніше позицією, що кримінально-правова норма — це правило, яке викладене одночасно в статтях як Загальної, так і Особливої частини кримінального законодавства. Другий, що такий вид конкуренції стосується лише статей (а не частин, пунктів), хоча очевидно, що перебувати у відносинах конкуренції можуть, і найчастіше перебувають, саме частини статей Особливої частини КК України [11, с. 255, 256].

Поряд з тим І. В. Красницький заперечує підхід, у відповідності до якого об'єктом конкуренції виступає кримінально-правова норма, і на підтримання з цього приводу позиції В. О. Навроцького автор вважає, що слід додати і те, що питання про межі кримінально-правової норми у кримінально-правовій науці не вирішено і навряд чи буде вирішено у найближчий час. Дискусійними, як зазначає автор, є питання: чи стаття Особливої частини КК України, яка має декілька частин, — це одна норма, чи кожна частина окрема норма? Якщо у певній частині статті Особливої частини КК України передбачено декілька альтернативних форм вчинення злочину, — це одна норма чи декілька? Якщо у певній частині статті Особливої частини КК України передбачено декілька кваліфікуючих ознак — це одна норма чи декілька; окремі пункти частини статті Особливої частини КК України це окремі норми чи ні? Тому, узагальнюючи викладене, І. В. Красницький приходить до висновку, і як вихід з ситуації, пропонує об'єктом конкуренції вважати «положення кримінального закону». Відтак, на думку вченого, для позначення ситуації в правозастосуванні, коли вчинене особою діяння одночасно охоплюється декількома положеннями кримінального закону, з яких застосуванню підлягає лише одне, іменувати «конкуренцією положень кримінального закону» [11, с. 254–257].

Як бачимо, додатковим аргументом І. В. Красницького на підтвердження неможливості визнання об'єктом конкуренції правову норму є те, що в теорії кримінального права, щодо розуміння останньої, немає єдиної точки зору. Для спростування цього аргументу, на наш погляд, найбільш вдалим буде дати відповідь на поставлені автором запитання. В основу нашого розуміння кримінально-правової норми, яка закріплена в Особливій частині КК України, ми беремо такий критерій, як санкція статті (санкція частини статті) Особливої частини КК України. Тобто норма Особливої частини включає санкцію статті (санкцію частини статті), яка є зовнішньою формою виразу санкції кримінально-правової норми, і відповідний склад злочину, який фактично ви-

ступає підставою застосування санкції, а тому з огляду на це є гіпотезою у відповідній кримінально-правовій нормі Особливої частини КК України. Хоча в спеціальній літературі зазначається, що кримінально-правова норма складається із диспозиції та санкції, де гіпотеза зливається із диспозицією в єдиний елемент [4, с. 40, 41], або більш поширена позиція, згідно із якою норма кримінального права складається із гіпотези та диспозиції, яку іноді називають санкцією [8, с. 227; 10; 16, с. 117]. На підставі цього ми даємо наступні відповіді на поставлені І. В. Красницьким питання: 1) чи стаття Особливої частини КК України, яка має декілька частин, — це одна норма, чи кожна частина окрема норма? На нашу думку, кожна частина виступає самостійною кримінально-правовою нормою, адже, як було зазначено вище, санкція статті (санкція частини статті) Особливої частини КК України є зовнішньою формою виразу санкції однієї кримінально-правової норми, а тому в сукупності із ознаками складу, що закріплені у відповідній частині, вони утворюють єдину норму кримінального права; 2) якщо у певній частині статті Особливої частини КК України передбачено декілька альтернативних форм вчинення злочину, — це одна норма чи декілька? Це одна норма, оскільки санкція за вчинення кожної із декількох альтернативних форм об'єктивної сторони одна і потенційно суд може обрати будь-яку міру покарання за вчинення будь-якої із цих норм; 3) якщо у певній частині статті Особливої частини КК України передбачено декілька кваліфікуючих ознак — це одна норма чи декілька? 4) окремі пункти частини статті Особливої частини КК України це окремі норми чи ні? Відповідь на третє і четверте запитання така ж, як і на друге, оскільки санкція одна, значить і норма одна. Якщо ж піти іншим шляхом і говорити про можливість існування в одній частині декількох норм, то виходить ситуація, при якій санкція статті (санкція частини статті) Особливої частини КК України буде одночасно зовнішньою формою виразу декількох кримінально-правових норм, що, очевидно, є неправильним, адже не може бути так, що один структурний елемент (санкція) цілого (норма права) одночасно є таким елементом для декількох об'єктів, тобто одна спільна санкція для декількох кримінально-правових норм.

Що стосується твердження І. В. Красницького, відповідно до якого об'єктом конкуренції виступає кримінально-правове положення, то з таким навряд чи можна погодитись, з огляду на те, що автор пропонує нове кримінально-правове явище, не розкриваючи його зміст. У зв'язку з цим виникає питання: що таке кримінально-правове положення? Можливо, дослідник має на увазі нормативно-правовий припис, оскільки в теорії права такий розглядається як об'єкт конкуренції. Зокрема, Л. А. Луць вказує, що при правозастосуванні (на її думку, — застосуванні нормативно-правових приписів) виникає нормативно-правова конкуренція, тобто конкуренція нормативно-правових приписів [14, с. 283], де під останнім автор розуміє логічно і граматично завершене та об'єктивоване судження, що має загальнообов'язковий характер [14, с. 186]. Досліджуючи питання конкуренції на дисертаційному рівні, А. Е. Арзуманян в доволіному порядку вживає то «конкуренція норм», то «конкуренція приписів» [1].

Проте і такий підхід підлягає спростуванню, оскільки припис і норма співвідносяться між собою як форма і зміст. Тому вдалим з цього приводу є твердження, що наводиться у філософському словнику за редакцією В. І. Шинкарука щодо співвідношення таких понять, як зміст і форма, де останні розглядаються як категорії матеріалістичної діалектики, що відображають діалектичну єдність суттєвих сторін, явищ дійсності як певних систем у процесі їхнього функціонування і розвитку, сукупності елементів і процесів, притаманних системі, та способу їхньої організації. Зміст і форма об'єктивно не існують ізольовано, безвідносно до їхнього взаємозв'язку в певній системі. Елементи і процеси, притаманні системі, є її змістом лише як такі, що існують у певній формі (поза формою ці елементи і процеси не є змістом), а форма є завжди формою певного змісту, його внутрішньою структурою і зовнішнім виразом (відповідно виступаючи як внутрішня і зовнішня форма). Єдність змісту і форми є відношенням їхнього взаємопроникнення, але сторони цього взаємовідношення не рівноправні. У діалектичній єдності змісту і форми визначальним є зміст. Форма не приєднується до змісту якимось зовнішнім чином, а являє собою продукт саморозвитку змісту, його певний аспект. Водночас вона не є простим наслідком змісту, не пасивна щодо нього. Як організація змісту, форма в певному розумінні створює зміст. Отже, зміст і внутрішня форма — взаємопов'язані сторони єдиного процесу самоформування змісту, що переходять одна в одну. Зовнішня форма є продуктом подвійної детермінації — процесу самоформування змісту даної системи та її взаємодії з умовами. У цьому процесі форма відіграє подвійну роль: як відносно стійкіша сторона, вона протистоїть безперервним змінам змісту і водночас втілює в собі ці зміни, створюючи умови для розвитку змісту [25, с. 211, 212].

Підтверджується такий висновок і в теорії права. Так, П. М. Рабінович зазначає, що стаття нормативно-правового акта може виступати зовнішньою формою як юридичної норми, так і юридично-нормативного припису, за допомогою якого ця норма «організовується», будується. Такий припис, як стверджує автор, будучи первинною клітиною змісту законодавства, не може відображати менше двох структурних елементів юридичної норми — або гіпотези й диспозиції, або ж гіпотези і санкції. Крім цього, вчений відзначає, що в структуру або внутрішню форму правової норми входять гіпотеза, диспозиція і санкція [21, с. 129–131]. Близьку до названої позиції займає Н. М. Порхоменко. Досліджуючи проблему співвідношення таких понять, як «система права» і «система джерел права», які відповідно виступають родовими поняттями для таких категорій, як «норма права» і «нормативно-правовий припис», автор вказує, що система права відображає об'єктивні закономірності суспільного розвитку, і від ступеня цієї об'єктивності залежить зміст системи джерел права та ефективність їх реалізації. Відтак, як зазначає вчений, система права відповідає філософській категорії «зміст» і становить внутрішню структуру права відповідно до характеру регульованих ним суспільних відносин. Система джерел права, як вдало підкреслює науковець, відповідає категорії «форма» і становить сукупність формально-юридичних джерел права. На підставі цього дослід-

ник приходиться до висновку, що норми права, виражені в нормативно-правових приписах та формалізовані у джерелах права, є для правової системи її системоутворюючим елементом, стрижнем, який об'єднує навколо себе складові, що входять до неї [19, с. 14].

Існує в теорії кримінального права і думка про те, що у відношення конкуренції вступає не норма в цілому, а її окремі елементи [3, с. 54]. Однак така позиція є неприйнятною з огляду на те, що юридичною підставою відповідної діяльності вступає норма права в цілому, її поділ на окремі елементи відбувається лише в ході теоретичного аналізу, а не у зв'язку з правозастосовною діяльністю [17, с. 387, 388].

Висновки. Таким чином, ми робимо остаточний висновок про співвідношення таких понять, як кримінально-правова норма, нормативний припис і стаття кримінального закону, які співвідносяться між собою, відповідно, як зміст (норма права), внутрішня форма (припис) і зовнішня форма (стаття). А тому, з огляду на це, у відношення конкуренції вступає зміст, тобто об'єктом конкуренції взагалі, і під час призначення покарання зокрема, вступає норма права.

Література

1. Арзуманян А. Э. Конкуренция норм российского права: Вопросы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Арам Эдвардович Арзуманян. — Саратов, 2009. — 191 с.
2. Басай В. Д. Короткий словник кримінально-правових термінів / В. Д. Басай, П. Л. Фріс, І. П. Фріс. — Івано-Франківськ: Плай, 1999. — 112 с.
3. Благоев Е. В. Квалификация преступлений: (теория и практика) / Е. В. Благоев. — Ярославль: Яросл. гос. ун-т, 2003. — 211 с.
4. Брайнин Я. М. Уголовный закон и его применение / Я. М. Брайнин. — М.: Юрид. лит., 1967. — 240 с.
5. Гарманов В. М. Конкуренция уголовно-правовых норм при назначении наказания: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Гарманов Виктор Михайлович. — Тюмень, 2002. — 205 с.
6. Герцензон А. А. Квалификация преступлений / А. А. Герцензон. — М.: РИО ВЮА, 1947. — 112 с.
7. Горпинюк О. П. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. П. Горпинюк. — Львів, 2011. — 18 с.
8. Дмитрук М. «Мертві норми» КК України: спроба наукового пояснення поняття та причин виникнення / М. Дмитрук // Право України. — 2010. — № 6. — С. 226–232.
9. Иногамова-Хегай Л. В. Конкуренция норм уголовного права: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Иногамова-Хегай Людмила Валентиновна. — Москва, 1999. — 333 с.
10. Корнута Р. Загальнотеоретичні особливості структури норми кримінального права / Р. Корнута // Право України. — 2008. — № 11. — С. 72–76.
11. Красницький І. В. Про об'єкт конкуренції при застосуванні кримінального закону / І. В. Красницький // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 20–21 травн. 2011 р. / редкол.: Г. Є. Болдари, А. О. Данилевський, О. О. Дудоров та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. — Луганськ: РВВ ЛДГУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. — С. 253–257.
12. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. — М.: «Юридическая литература», 1972. — 352 с.
13. Кузнецова Н. Ф. Проблемы квалификации преступлений: Лекции по спецкурсу «Основы квалификации преступлений» / Науч. ред. и предисл. академика В. Н. Кудрявцева. — М.: Издательский Дом «Городец», 2007. — 336 с.

14. Луць Л. А. Загальна теорія держави та права: Навчально-методичний посібник (за кредитно-модульною системою) / Л. А. Луць. — К.: Атіка, 2008. — 412 с.
15. Марін О. К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм / О. К. Марін. — К.: Атіка, 2003. — 224 с.
16. Мельник М. Кримінально-правова норма чи соціальна аномалія? / М. Мельник // Право України. — 2004. — № 9. — С. 115–119.
17. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник. / В. О. Навроцький. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 704 с.
18. Никифоров А. С. Совокупность преступлений / А. С. Никифоров. — М.: Юрид. лит., 1965. — 132 с.
19. Порхоменко Н. М. Джерела права: теоретико-методологічні засади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: за спец. 12.00.01 — теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Н. М. Порхоменко. — Київ, 2009. — 35 с.
20. Прохоренко А. До питання про співвідношення понять «злочин» та «склад злочину» / А. Прохоренко // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIV регіональної науково-практичної конференції. 6 лютого 2008 р. — Львів: Юрид. фак. ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. — С. 287, 288.
21. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Навч. посібник / П. М. Рабінович. — Вид. 9-те, зі змінами. — Львів: Край, 2007. — 192 с.
22. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. // О. Ф. Скакун. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.
23. Словарь по уголовному праву / Отв. ред. проф. А. В. Наумов. — М.: БЕК, 1997. — 702 с.
24. Уголовное право. Словарь-справочник/ Автор-составитель — доктор юридических наук Т. А. Лесниевски-Костарева. — М.: НОРМА-ИНФРА-М, 2000. — 432 с.
25. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. — 2 вид. доп. і перероб. — К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. — 800 с.
26. Франц фон-Лист. Учебник уголовного права. Общая часть. / Франц фон-Лист; разрешенный авт. пер. с 12 перераб. изд. Ф. Ельяшевича. — М.: Тов-во типографии А. И. Мамонтова, 1903. — 334 с.
27. Хахулина К. С. Конкуренция уголовно-правовых норм и ее преодоление в процессе их применения: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Хахулина Капиталина Степановна. — Казань, 1984. — 205 с.
28. Шакин В. Б. Преодоление конкуренции уголовно-правовых норм при квалификации преступлений: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Шакин Виталий Борисович. — М., 2004. — 206 с.

Анотація

Кричківський О. М. Об'єкт конкуренції при призначенні покарання. — Стаття.

В статті розглянуто основні підходи щодо визначення об'єкта конкуренції. Проведено аналіз кожного із них та наведено аргументи для спростування більшості із таких підходів. Обґрунтовується позиція, згідно із якою об'єктом конкуренції взагалі і під час призначення покарання зокрема виступає норма права.

Ключові слова: об'єкт конкуренції, норма права, склад злочину, стаття, припис.

Аннотация

Кричковский О. М. Объект конкуренции при назначении наказания. — Статья.

В статье рассмотрены основные подходы к определению объекта конкуренции. Проведен анализ каждого из них и приведены аргументы для опровержения большинства из них. А также обосновывается позиция, согласно которой объектом конкуренции вообще и при назначении наказания в частности выступает норма права.

Ключевые слова: объект конкуренции, норма права, состав преступления, статья, предписание.

Summary

Krychkiivskiy O. M. The object of rivalry at punishment appointment. — Article.

The article provides the main approaches to defining the object of the rivalry. There is a conducted analysis of each of them and provided arguments for refutation of most of them. There is an established position according to which the object of the rivalry in general and during punishment appointment is legal standard.

Keywords: The object of rivalry, legal standard, components of crime, article, legal provision.

УДК 343.241:343.162

А. С. Макаренко

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СУДДІВСЬКОГО РОЗСУДУ: ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ

Суддівський розсуд при призначенні покарання як міра свободи вибору існує у певних межах, встановлених кримінальним законом. У рамках цих меж суддя вправі призначити покарання на власний розсуд. Нерідко дискреційність норм, їх невизначеність призводить до такого феномену соціальної дійсності, як зловживання правом. Так, одну особу за вчинення певного злочину суддя може засудити до позбавлення волі на строк, наприклад, 5 років, а іншу за такого ж випадку звільнити від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 Кримінального кодексу України (далі — КК України). І в першому, і в другому випадках суддя діє у правових межах. Однак за такої практики застосування кримінального закону виникає дисбаланс у регулюванні суспільних відносин, в однієї особи занадто суворе покарання може викликати відчуття образи, навіть злоби, несправедливості, недовіри у законність і правосуддя. А занадто м'яке покарання спроможне зумовити як у самого злочинця, так і в інших осіб відчуття безкарності. І це відчуття не стримає від вчинення нових злочинів, і не породить поваги до закону, акту правосуддя, іміджу судової складової влади. І, звичайно, не досягне цілі покарання — попередження вчинення нових злочинів.

Узагалі такий інститут як «зловживання правом» донедавна досліджувався вченими-фахівцями з цивільного, цивільного процесуального і частково — кримінального права, і пов'язаний зі зловживанням конкретною приватною особою своїм суб'єктивним правом з метою заподіяння шкоди іншим суб'єктам відносин. Так, окремі аспекти проблеми зловживання правом були об'єктом дослідження таких науковців: М. Агаркова, М. Бару, С. Братуся, С. Вільнянського, О. Волкова, Г. Гаджиева, В. Грибанова, В. Доманжо, Н. Дурново, С. Зайцевої, С. Максименка, Н. Малєїна, О. Малиновського, І. Новицького, В. Рясенцева, Л. Петражицького, І. Покровського, Т. Полянського, М. Самойлова, І. Сеннікова, Г. Смірної, І. Советнікова, О. Сухорукова, В. Тархова, В. Тулякова, К. Тулякової, М. Тулякової, О. Хміль, А. Юдіна та ін. Певні на-